מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

ב"ה

ערב פסח שחל בשבת

-פסח תשפ"ה-

הרב מיכאל שלמה אבישיד

א. תענית בכורות
ב. סעודת סיום מסכת
ג. זמן בדיקת חמץ
ד. תפילת ערבית לפני הבדיקה
ה. אם הבית אינו מוכן ומסודר בתחילת הלילה
ו. מתי מבערים את החמץ?
ז. המעלה בביעור החמץ בערב שבת בקביעות זו
ח. זמן הביעור ביום ששי
ט. מתי אומרים את נוסח הביטול חמץ?
י. אמירת 'יהי רצון' של הביעור
יא. מכירת חמץ
יב. האם מותר לאכול חמץ אחר ביעור חמץ של ערב שבת?
יג. הכנת צרכי ליל הסדר בערב שבת
יד. סעודות השבת
טו. סדר אכילת החמץ בסעודה

הקדמה

יש לציין שקביעות זו מאוד נדירה, לפעמים עוברים עשרות שנים עד שחלה שוב. ולכן מובנת מאוד החשיבות והצורך ללמוד היטב הלכות הקשורות לקביעות זו, כל שכן מתקנת חכמים ללמוד הלכות החג בכל שנה ושנה.

ועד שרואים בגמרא (פסחים סו ע"א) במעשה דבני בתירא, שהיו גדולי מורי ההוראה בדורם, ששכחו דין הקרבת קרבן פסח בקביעות זו, האם דוחה את השבת ומקריבים בשבת. עד שבא הלל הזקן ואמר להם הדין שדוחה השבת ונקרב בשבת.

ובתשובת התרוה"ד (סי' קכו) כתב שחכם אחד רצה להוכיח מפלוגתת אמוראים בירושלמי שאין מתענין בקביעות זו, והוא דחה דבריו, משום דאפשר ששכחו האמוראים דין זה דתענית בערב פסח שחל בשבת, וכמו שמצינו בפסחים (שם) ששכחו בני בתירא, ועוד דשם הוא מילתא דציבורא, וא"כ כ"ש בנידון הירושלמי שהוא מילתא דיחיד, ע"ש.

לכן יש צורך לעיין בזה מחדש בכל פעם.

א. תענית בכורות

לדעת הרוקח (סי' ער) והמהרי"ל (סי' קנח) והאגור והתרוה"ד (שם), בשנה זו מקדימים את התענית ליום חמישי. ולדעת המאירי התענית היא ביום שישי, אף שאין מתענים ביום שישי בדרך כלל, מכל מקום כיון שמנהג ישראל הוא מותר. ואין הלכה כדעתו. והתרוה"ד (שם) כתב בשם חכם אחד שאין תענית בכורות בשנה זו.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

השו"ע (סי' תע ס"ב) כתב שתי דעות: י"א שמתענים ביום ה', וי"א שאין מתענים כלל. והלכה כי"א בתרא. ולכן למנהג הספרדים אין תענית בשנה זו, ומ"מ הסכימו פוסקי ספרד דיש מעלה לשמוע סיום מסכת גם בשנה זו. וכ"כ הגר"ע יוסף ע"ה. ומ"מ מי שלא יצא לו לשמוע סיום, פטור מתענית.

אבל לדעת הרמ"א (שם) ואדה"ז (שם ס"ז) נוהגים להתענות ביום חמישי, עם כל הלכותיו ודיניו. ומי שרוצה להיפטר מהתענית יאכל בסעודת מצוה, כגון סעודת סיום מסכת.

[דין תענית בכורות הינו מעשי עבור הרבה אנשים, שהרי נפסק להלכה שגם אב שאינו בכור צריך להתענות עבור בנו הבכור, ואם האב גם בכור אז אמו צריכה להתענות עבור הבן הבכור, וכדי להיות פטור מהתענית צריכים הם לשמוע סיום מסכת כבכורות עצמם. ראה רמ"א (שם) ושו"ע אדה"ז (שם ס"ד)].

כתב אדה"ז (שם ס"ז) שמי שחלש אחר הצום ולא יוכל לבדוק את החמץ כדבעי, כידוע שהבדיקה נערכת למשך זמן מרובה (אדה"ז כתב כשעה, ראה סי' תלא סע' ה'), יוכל לטעום דבר מה לפני הבדיקה, אף שבשנה רגילה אין אוכלים ואין טועמים כלל עד סוף הבדיקה.

אבל למעשה, רוב האנשים ישמעו סיום מסכת ולא יתענו.

ב. סעודת סיום מסכת

כדי להיות פטור מהתענית צריך להשתתף ולאכול בסעודת מצוה, ולכן נהגו לסיים מסכת ולאכול בסעודת הסיום שהיא סעודת מצוה. ראה שו"ע אדה"ז (שם ס"ח), וכ"כ בשו"ת חות יאיר (סי' ע) בשם המהרש"ל, וכן הביא המ"ב (שם סק"י).

ולכן יש להדגיש, שמי שישמע הסיום בלבד ולא יאכל, אין זה מספיק, וצריך לטעום מדברי המאכל שבסעודת המצוה.

ואם אינו יכול להגיע למקום ושומע את הסיום דרך אמצעי הטכנולוגיה (כגון 'זום', וכדומה), יוכל להקנות דבר מאכל כל שהוא לבעל הסיום, שהרי זכין לאדם שלא בפניו, ויאכל ממאכל זה אחר הסיום. אבל לכתחילה עדיף שיביאו לו מהמאכלים של בעל הסיום ויאכל מהם.

ג. זמן בדיקת חמץ

בודקים את החמץ ביום ה' בערב (ליל שישי, אור לי"ג ניסן). כ"כ בשו"ע (סי' תמד ס"א) ובשו"ע אדה"ז (שם).

ולהעיר, שהבית צריך להיות מסודר לפני בדיקת חמץ, כדי שיוכלו לבדוק היטב. ואין לומר שיש לנו מספיק זמן עד זמן איסור חמץ, שהוא יתחיל רק ביום שבת, כיון שהחיוב במלואו הוקדם ליום ה', ותקנו חכמים לבדוק אז בברכה. לכן חייבים לבדוק מיד בתחילת לילה זה, וכדין הבדיקה בכל שנה. ועוד, שתחילת הלילה דוקא הוא יפה לנר, כמוכח מאריכות הגמ' (ריש פסחים עד ג ע"א) לבאר שהמילה 'אור' היינו ערב, ומ"מ כתבו חכמינו אור כדי לרמז שמיד בתחילת הלילה אור הנר יפה לבדיקה, וכלשון רבינו הזקן "שעדין ישנו קצת אור". ולכן ביאר (קו"א סי' תלא סק"א) שמי שלא בדק מיד בתחילת הלילה הרי הוא עבריין, שעבר על דברי חכמים, והטעם שנקרא כן משום שישנו עוד זמן לפני זמן האיסור, וכדי שלא יתעצלו העם תקנו חכמים בתוקף שהבדיקה תהיה דוקא בתחילת הלילה.

ודין זה תקף גם השנה בקביעות זו.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

ד. תפילת ערבית לפני הבדיקה

נוהגים להתפלל מעריב בציבור לפני בדיקת חמץ (שו"ע אדה"ז סי' תלא ס"ז וס"ח).

ולכאורה היה אפשר לטעון, שמה שכתבו הפוסקים כן, הוא משום שהתפללו מעריב מבעוד יום, ולכן היו בביתם מיד בצאת הכוכבים ויכלו להתחיל הבדיקה בזמנה. אבל אנחנו בכל אופן איננו מתחילים בדיקת חמץ מיד בתחילת הלילה, כיון שאין אנו מתפללים מעריב עד צאת הכוכבים. ולכן אין לומר שדין עבריין תקף עבור מי שלא בדק מיד בצאת הכוכבים.

אלא שאין נכון לומר כן, כי כוונת חכמים ודאי היתה לזרז כמה שיותר, שיסמיכו את הבדיקה לתחילת הלילה כמה שיותר, וגם מי שנאנס ולא התחיל מיד בצאת הכוכבים, שאינו נקרא עבריין, מ"מ חייב להתחיל מיד כאשר מתאפשר לו, ואם הוא מתעצל להתחיל מיד כשמתאפשר לו, אזי נקרא עבריין.

ואפשר לדייק כן מלשונו של אדה"ז (סוף סי' תלא ס"ח) שכתב "אם יש עשרה שמתפללים ערבית בזמנו, דהיינו צאת הכוכבים, יתפללו **מיד** בצאת הכוכבים **ואח"כ** ילכו לבתיהם לבדוק החמץ", היינו שמדגיש בפירוש שצריכים להזדרז להתפלל מיד כשמתאפשר, כדי שיתחילו בבדיקה מיד אחרי מעריב, ולא יתעכבו יותר מזה. ובזה אינם נקראים עבריינים, אבל מי שיתעכב אחר מעריב, נקרא עבריין.

ולכן אין לזלזל בחשיבות דין זה, וגם בקביעות כהשנה אין לזלזל בזה, שדין עבריין עדיין קיים גם בקביעות זו, אלא יש להתחיל מיד בסמוך למעריב וצאת הכוכבים.

ה. אם הבית אינו מוכן ומסודר בתחילת הלילה

מבואר בשו"ע רבינו (סי' תלג סל"ח-ל"ט) שיש לכבד את הבית לפני בדיקת חמץ, כדי שיהיה אפשר לבדוק היטב. ולכן יש להשתדל מאוד לסדר את הבית מבעוד יום, כדי שמיד בצאת הכוכבים הבית יהיה מוכן לבדיקה. ואין להתעכב ולגרום למצב כזה שאין הבית מוכן לבדיקה בזמן.

ואם בדיעבד הגיע למצב זה, שאין הבית מוכן לבדיקה בצה"כ, אין לו להתחיל הבדיקה מיד, אלא יסדר את ביתו קודם. וגם בזה אין להתעכב ולהתעצל, אלא יש לעשות זאת מיד כשמתאפשר, ולהסמיך את הבדיקה כמה שאפשר לצה"כ. ואין לומר שבכל אופן לא יבדוק בזמן ולכן אין בו דין עבריין, דאינו כן, אלא גם בזה יכול להיות עבריין אם יתעכב וייmנע מלמהר.

ו. מתי מבערים את החמץ?

נחלקו רבותינו בדין זה במשנה (פסחים מט ע"א) לדעת ר' מאיר מבערים הכל ביום ששי, ולדעת חכמים הביעור בשבת על ידי שמפרר וזורה לרוח.

בעל המאור ביאר שמחלוקת זו מבוססת על מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים בנוגע לאופן הביעור, שלדעת רבי יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה, וזו דעת רבי מאיר במשנה הנ"ל, שכיון שאי אפשר לעשות זאת בשבת לכן מקדימים לערב שבת. אבל לדעת חכמים ביעור חמץ הוא שמפרר וזורה לרוח, ואפשר לעשות זאת גם בשבת.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

רש"י (הובא בטור, תשובות סי' נא, מחזור ויטרי סי' ב' וי"ט) והרמב"ם (פ"ג ה"ד) ועוד ראשונים פסקו שמבערים את החמץ ביום ששי. והטעם שפסקו כן [מלבד ריבוי הפלפולים והביאורים בדעת הרמב"ם], משום שישנה ברייתא (פסחים יג ע"א) שלדעת רבי אלעזר בר יהודה איש ברתותא יש לבער את החמץ בערב שבת ולהשאיר חמץ לשתי סעודות. ובגמרא אמרו שקבעו הלכה כמותו. וכ"כ הרא"ש על אתר שהלכה כראב"י איש ברתותא.

וכן נפסק בשו"ע (סי' תמד ס"א), וכ"כ אדה"ז (שם).

ולכן נוהגים לבער החמץ ביום ששי, וגם ביום השבת מה שנשאר מהסעודות [על ידי השלכתו לבית הכסא, או הפקרתו ברשות הרבים במקומות שסומכים על העירוב].

ז. המעלה בביעור החמץ בערב שבת בקביעות זו

ולהעיר, שלביעור חמץ בשנה זו יש תוקף של תקנת חז"ל, שלא כהביעור והביטול בבוקר של יום י"ד בכל שנה ושנה, שאינו אלא מנהג.

וטעם הדבר, מן הדין הביטול הינו בליל בדיקת חמץ, שלכן מברכים על הבדיקה "על ביעור חמץ". ולא תקנו חכמים שיחזור ויבטל ביום י"ד. אלא שכתב הרא"ש (פסחים פ"א סי' ט, ועיין שו"ע סי' תלד סי"א) שהמנהג לחזור ולבטל גם בבוקר בעת הביעור.

ומנהג זה גרם לדבר מעניין, שהרי מדין התורה יש לבער את החמץ בתחילת השעה השביעית, היינו בחצות (כמו שנאמר בפסוק "אך ביום הראשון תשביתו וכו'"), ואף ששוהה בביעורו לאחר חצות, מכל כיון שעוסק במצוה ועומד לבערו כמבוער דמי. וחכמים גזרו איסור אכילה מתחילת שעה חמישית ואיסור הנאה מתחילת שעה ששית, ולכן יש לבער החמץ בתחילת שעה ששית, וזו מצות הביעור מדרבנן.

אלא שבגלל שנהגו לבטל את החמץ שוב בבוקר של יום י"ד, לכן נהגו להקדים גם את ביעורו, כיון שאחר זמן האיסור, אפילו זמן האיסור מדרבנן שהוא תחילת שעה ששית, כבר נאסר החמץ בהנאה, וא"כ אין החמץ ברשותו ממש (אלא שהתורה עשאתו ברשותו, כבור ברשות הרבים, וד"ל), ולא שייך ביטול בדבר שאינו שייך לו וברשותו, ואין זה ביטול כלל. לכן נהגו להקדים את הביטול לפני זמן איסורו.

ומכיון שהקדימו את הביטול הקדימו ג"כ את הביעור, שהרי אם מבטל לפני זמן הביעור, הרי שאינו מקיים אח"כ מצות ביעור בחמץ השייך לו, אלא בחמץ דעלמא שהפקיר אותו, לכן הקדימו לבער החמץ קודם זמן איסורו, ולבטל החמץ שלא ראה הנמצא ברשותו מיד לאחר הביעור.

ויוצא מהמנהג הנ"ל, שבכל שנה אין אנו מקיימים את מצות 'תשביתו' כפי דרישת התורה (בחצות), ואף לא כתקנת חכמים (בתחילת שעה ששית), כיון שמקדימים לבער ולהשבית החמץ לפני הזמן, הרי בהגיע זמן המצוה מן הדין כבר אין לו חמץ ברשותו.

אבל בקביעות שנה זו, שערב פסח חל בשבת, יש לנו את המעלה שהביעור חמץ הרי הוא בדיוק כתקנת ודרישת חז"ל, היינו בערב שבת.

[ויש נ"מ מאוד גדולה בהא דבכל שנה אין עושים הביעור בזמן שתקנו בו חכמים, וכמבואר בדברי אדה"ז (סי' תלב סע' ה' ובקו"א סק"א) לענין מי שבדק באור לי"ד ושכח לברך על הבדיקה, שנחלקו הפוסקים האם יברך בבוקר בביעור החמץ, דלדעת הט"ז והמג"א מברך, אבל החק יעקב חלק על זה ולדעתו אין לברך, כיון שלפי המנהג מבערים לפני זמן חיוב הביעור, וא"כ איך יברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו" כאשר אינו מקיים המצווה, וכן פסק אדה"ז

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

שיברך בלי שם ומלכות, ע"ש. **ולכאורה יוצא שבקביעות דשנה זו שמבערים בערב שבת, הרי ביעור זה הוא עצמו תקנה דרבנן, וכל היום הוא זמנו, וא"כ בנידון הנ"ל שפיר י"ל דיברך.** ויש חולקים ע"כ, ואכ"מ].

ח. זמן הביעור ביום ששי

לפי פשט הסוגיא והפוסקים, מעיקר הדין ניתן לבער כל משך היום דערב שבת.

אך המרדכי (סי' תקמג) כתב בשם רש"י שיש לבער החמץ בערב שבת לפני חצות. והטעם, כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים. וכ"פ בשו"ע (סי' תמד ס"ב) ואדה"ז (שם ס"ה).

והעידו כמה אחרונים, שבמקומות שלא ידעו מנהג זה והיו מבערים אחרי חצות, פשוטי העם באו לידי תקלה בשאר השנים שביערו הרבה אחר חצות.

והמ"ב (סי' תמד סק"ט) כתב שכוונת השו"ע שהביא דברי המרדכי בשם רש"י שיש לבער לפני חצות היא לאו דוקא, אלא כוונתו לתחילת שעה ששית, משום שבכללות מצות הביעור יש לחוש שמא יטעו בשאר השנים, ולכן יש לבער גם בששי בזמן האיסור הרגיל, ובזה לא יבואו לידי טעות בשאר השנים, שלא יטעו גם בתקנה דרבנן. וכיון שאין 'ביטול' בקביעות זו, כדלהלן, לכן אין צורך להקדים לפני זמן האיסור דרבנן מטעם המנהג הנ"ל, אלא סגי להעמיד על הדין ולבער בתחילת שעה ששית. ע"כ דברי המ"ב.

לאידך אפשר לומר בפשטות שאין לחוש לזה כלל, כיון שהוא גזירה לגזירה, שמא יטעו בשנה רגילה לבער אחר תחילת שעה שישית (שמטעם זה תקנו חכמים להקדים), ושמא יטעו בשאר השנים לבער אחר הזמן, ואין גוזרים גזירה לגזירה מדעת עצמינו שאינה מוזכרת בש"ס, והוא חשש רחוק, וגם אם יטעו ויבערו בחצות הרי עשו כדבר תורה עכ"פ.

ובפועל המנהג המקובל הוא לבער החמץ לפני השעה הששית, וכבכל שנה. כ"כ במנהגי מהר"ש נוישטט רבו של המהרי"ל, וכ"כ בצל"ח (דרושים סי' לז). וכן הוא המנהג בחב"ד, אע"פ שאדה"ז כתב 'חצות'.

ועכ"פ לכו"ע יכולים לסמוך על הזמן לפי שיטת האדה"ז (הנקרא גם 'זמן הגר"א').

ט. מתי אומרים את נוסח הביטול חמץ?

הנוסח שאומרים לאחר הבדיקה, **אומרים אותו גם השנה מיד לאחר הבדיקה**, היינו בליל י"ג.

הנוסח שאומרים בבוקר אחר הביעור, **אין אנו אומרים אותו בקביעות זו בערב שבת** אחר הביעור, כיון שלאחר מכן עדיין אוכלים חמץ עד שבת בבוקר.

אלא שביום שבת בבוקר, אחר אכילת החמץ בסעודת הבוקר של שבת (לפני זמן איסור האכילה), כאשר מבערים את החמץ הנשאר (על ידי השלכתו לבית הכסא או כדומה), **אז אומרים את נוסח הביטול.** ויש לעשות זאת לפני זמן איסור ההנאה (הנקרא 'זמן הביעור'), וכנ"ל, וכדאי לבער מיד בגמר האכילה, ולומר את נוסח הביטול מיד אחר הביעור.

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

י. אמירת 'יהי רצון' של הביעור

לגבי אמירת ה'יהי רצון' נחלקו הדעות האם אומרים אותו בע"ש בעת הביעור או בשבת בעת הביטול. **מנהג הרבי** לאומרו בע"ש בעת הביעור. אבל את נוסח הביטול אומרים רק בשבת בבוקר אחר סיום אכילת החמץ וביעורו, כנ"ל.

יא. מכירת חמץ

גם לגבי מכירת החמץ אין להתמהמה עד צהרי ערב שבת, אלא יש לנהוג כמו בכל שנה למכרו לפני זמן איסורו, כדי שגם בזה לא יבואו לטעות, וכמו שכתב בצל"ח (דרושים סי' לז).

אדם ששכח למכור החמץ לפני הזמן הנ"ל, יעשה שאלת חכם (וטוב אצל הרב שרוצה למכור דרכו את החמץ), כי ענין זה תלוי בכמה פרטים ובזמן חלות הקנין, וד"ל.

יב. האם מותר לאכול חמץ אחר ביעור חמץ של ערב שבת?

כל הפוסקים כתבו "מבערים הכל לפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת" (ולא לסעודה ג', משום שהיא אחר זמן האיסור), ראה בשו"ע סי' תמד סע' א'.

ויש פוסקים שרצו לדייק מלשון זה דההיתר לאכול חמץ אינו אלא לשבת בלבד, ולא בערב שבת אחרי הביעור.

אבל הביאור הלכה (שם ד"ה ומשיירין) הביא בשם המאמר מרדכי שאין כן כוונת הפוסקים והשו"ע, ובוודאי שמותר לאכול חמץ אחרי הביעור, אלא שרצונם לומר שכיון שאינו אלא מנהג בעלמא לעשות ביעור בערב שבת, ולא מן הדין כלל (כנ"ל), לכן אינו חייב לבערו אלא סמוך לכניסת השבת, ואז ישאיר שתי סעודות, ודייק כן גם מדברי הרמב"ם שכתב סתם שמניחים חמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת, ע"ש. וכ"כ הצל"ח, וכן דעת רוב רובם של הפוסקים.

ועוד אפשר לפרש את לשון השו"ע שבא למעט הסעודה הג', ולכן נקט דוקא ב' סעודות, אבל לא כדי למעט האכילה בערב שבת.

ולכן אין איסור לאכול חמץ אחרי הביעור בערב שבת, אבל יש להיזהר מאוד שלא יתפזרו הפירורים ויתחייב שוב בבדיקת חמץ.

אלא שאפשר גם לבאר לאיסור, ומסברא, שהרי אם נהגו להחמיר להקדים הביעור כל כך מוקדם לפני זמן איסור האכילה דרבנן, ועל כל פנים לפני חצות, מטעם שמא יטעו בשנה אחרת, אם כן כ"ש וק"ו שיש להחמיר כן גם באכילה, שמא יבואו לאכול בשאר השנים אחר זמן האיסור, שהרי איסור אכילה הוא בכרת (אף שאיסור כרת בחמץ מתחיל רק מליל פסח, משא"כ מחצות של ערב פסח, שהוא אסור באכילה והנאה מן התורה אבל אינו בכרת, ובתחילת השעה החמישית הוא אסור באכילה מדרבנן), ואילו איסור הנאה ואיסור בל יראה ובל ימצא הוא לאו בלבד. ועוד, שבכל שנה, רוב רובם של האנשים נמנעים מהחמץ אחר הביעור, אף שהוא לפני זמן האיסור, כי הכל כבר מוכן לפסח, ולא רוצים להצטרך שוב להיזהר או לבדוק ולבער.

ועוד, שמדיוק לשונו הזהב של אדה"ז (שם סע' ב') יוצא לכאורה ששינה מלשון רוב הפוסקים כדי ללמד שאין לאכול חמץ אחר הביעור, וז"ל: "וביום ערב שבת צריך לבער **כל** החמץ שברשותו, ולא ישייר ממנו **רק** מזון ב' סעודות לשבת". ומהא דדייק לכתוב "כל" ו"רק" משמע שאחרי הביעור אין לאכול חמץ, ואפילו אם יעשו הביעור בבוקר של ערב שבת (ובפרט שהוא בעצמו מביא לאחר מכן בסע' ה' את המנהג לבער לפני חצות). אלא שגם זה

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

לא מוכרע, ועוד שגם בלשונו אפשר לומר כנ"ל שבא בעיקר למעט את הסעודה ג', וכפי שממשיך שם: "אבל סעודה שלישית וכו'".

עכ"פ, מצינו כמה פוסקים שכתבו שאין לאכול חמץ אחר הביעור, אף אם עשו הביעור מוקדם, כ"כ במנהגי המהר"ש נוישטט (ואף שיש שרצו לומר בדבריו שזו טעות הדפוס ובמקום "לאכול" צ"ל "לבער", מ"מ מהא דכתב שם שלא יאכלו אחר השעה הרביעית משמע להדיא דקאי על אכילה, שהרי הביעור גם לפי המנהג להחמיר כחכמים, כפי שהוא עצמו כותב כנ"ל, הוא לפני שעה החמישית, ומה לשעה רביעית כאן, ודו"ק), וכ"כ בספר טעמי המנהגים, וכ"כ בספר קיצור חוקת הפסח, וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (סי' נט) שאף שלא מצינו כן מפורש מ"מ נראה פשוט שאין לאכול חמץ אחר הביעור, וכן הביא בשם חכם אחד בדורו, וכן הוא מנהג בעלזא (וסמכו גם על דיוק הלשון הנ"ל של אדה"ז).

ומסתברא מאוד דברי המחמירים, כדי שלא יצטרכו בגלל טעות להתחייב שוב בבדיקה, ועצה טובה קמ"ל, אבל אין איסור בדבר. ואף שנאכל חמץ בסעודות שבת, זה בגלל שאין ברירה, כדי לקיים מצות סעודת שבת, אבל עדיף שלא להוסיף על זה. וכן שמעתי להחמיר מכמה רבני חב"ד. ומ"מ אין 'איסור' בזה.

יג. הכנת צרכי ליל הסדר בערב שבת

צריך להקדים כמה שיותר את תחילת הסדר כדי שהילדים לא ישנו, ואסור להכין משבת ליו"ט. לכן יש להכין כמה שיותר דברים בערב שבת. וכן משום כמה דברים הנצרכים להכנת האוכל שאינם מותרים ביום טוב.

ולכן ידאגו בערב שבת להכין את עלי החסה, היינו על ידי שטיפתם היטב ובדיקתם מתולעים. וכן יכינו את החריין (החזרת) בערב שבת, כי לדעת אדה"ז בסי' תקד לא הותר החיתוך בחריין דק דק ביום טוב, ע"ש [ויש לכסותו ולעוטפו היטב כדי שלא יאבד מחריפותו]. וכן החרוסת, צריכה טחינה וערבול יחד, וגם ההכנה לוקחת זמן. וכן יכינו את מי המלח לפני שבת, כי בהכנת מי מלח ביו"ט הרי זה לוקח זמן, וכן כרוך בשאלה אם יש לעשות כמו שעושים בשבת, שנחלקו בזה המסגרת השלחן והחיי אדם, וד"ל. ועיין בשו"ע אדה"ז סי' שכא ס"ג פרטי הדינים בזה, ועיין בסי' תעג סי"ט. וכן ישקלו חתיכות מצה של כזית בערב שבת, אף שיש היתר שקילה לצורך מצוה (כמבואר בסי' שו), מ"מ כדי להתחיל כמה שיותר מוקדם את הסדר כדאי להכין בערב שבת. ובפרט לאלו שיש להם משקולת חשמלית שלא יוכלו לשקול ביו"ט. וכן צליית הזרוע, כפשוט, ומי ששכח לצלותו בערב שבת, יוכל לבשלו בליל הסדר, ויש לאכלו למחרת ביו"ט כדי שיהיה הבישול לצורך יו"ט, ודווקא לבשלו ולא לצלות שלא ידמה לקרבן פסח.

וראה בשו"ע אדה"ז סי' תנה סי"ד [מבוסס על משנ"ת בסי' רסא ס"ג, ושם מבואר שהוא לצורך גדול] שמותר לעשות שבות דשבות ע"י נכרי בבין השמשות אפילו שלא לצורך מצוה, ולכן יהיה מותר בביה"ש של מוצ"ש לעשות כל מיני הכנות על ידי נכרי במקומות שהדבר נצרך מאוד, **כגון במקומות שמארגנים סדרים ציבוריים גדולים ואין ביכולתם להכין הכל לפני שבת, יוכלו לסמוך על זה, להכין על ידי גויים בביה"ש.**

יד. סעודות השבת

בסעודות שבת, גם בשבת זו, צריך לאכול קצת יותר מכביצה של פת, היינו כ-60 גרם של לחם (ראה סי' עדר וסי' רצא, וכן בפסקי הסידור סדר נט"י שאין לברך ענט"י אלא א"כ אוכל כביצה). ולכן צריך לברר האופן הטוב ביותר איך לסדר את סדר היום ואת הסעודה.

משמע בכמה פוסקים שיש לאכול בשבת זו בכלים של פסח (כי בטח הבית והמטבח מוכנים לפסח כבר לפני שבת, ולכן יבשלו אוכל הכשר לפסח בכלים של פסח, עי' סי' תמד במג"א סק"ד בשם המהרי"ו, ולהעיר שאדה"ז

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

השמיטו). ולכן יש לומר שזו האפשרות המועדפת, שהכל יהיה כשר לפסח, ורק יאכלו קצת לחם לפני כן. ובימינו שיש כלים חד פעמיים, שפיר טפי.

וכן אין לבשל קטניות בכלים של פסח, כיון שאנו נוהגים שלא לאוכלם, וגם כלים שנתבשלו בהם קטניות אין לבשל בהם בפסח. ולכן הרוצים לאכול קטניות בשבת זו יבשלו ויאכלו בכלים מיוחדים שלא ישתמשו בהם בפסח (אפשר גם בכלים חד פעמיים). וגם זה יהיה לפני זמן האיסור, כיון שמזמן האיסור אין אנו אוכלים גם קטניות.

ולגבי מצה עשירה, לאשכנזים אסור לאכול מצה עשירה אחר זמן איסור אכילת חמץ (כמבואר בסי' תסב ברמ"א ס"ד ע"פ הראב"ד, וכן אדה"ז שם ס"ז). ולגבי אכילתה לפני זמן האיסור, נכנסים כאן לספק בנוגע לברכתה אם היא המוציא או מזונות, שלכאורה דינה שמברכים עליה מזונות אא"כ קובע עליה סעודה שאז יברך המוציא. והמ"ב (בסי' תעא סקכ"א) והכף החיים כתבו שכיון שקובעים סעודה בשבת זו על זה, אפשר לברך עליה המוציא. אבל לדעת אדה"ז יש ספק בזה. ועוד שהרבה אנשים אין להם מצה עשירה (כי קשה להשיגה בהכשר מהודר).

וגם לאכול מצה מבושלת (כמבואר בסי' תעא) אינו אפשרי, מצד מנהגנו שמחמירים שלא לעשות 'שרויה' ולא לאכול בכלים שנעשה בהם 'שרויה' [והא דנוהגים לעשות שרויה בכלים של פסח במוצאי שביעי של פסח, הרי יש לסמוך על כך שעוברת שנה שלימה, אבל בנידו"ד אינו כן].

וגם לאכול מצה כשרה אי אפשר, שהרי למנהגנו אין אוכלים מצה ל' יום לפני פסח, אף שמן הדין איסור אכילת המצה מתחיל מהבוקר של י"ד, והיה אפשר לאכול בליל שבת מצות, מ"מ אין לעשות כן למעשה.

ולכן מכל הטעמים האמורים לעיל, יש לקיים סעודות שבת בלחם דוקא, ולפני זמן האיסור, כעצת השו"ע לאכול חמץ בשתי הסעודות, ולבער אותו לפני זמן האיסור, ומתוך הזהירות הנדרשת בזה.

אבל מן הדין מותר לאכול בכלים של חמץ נקיים. אך יזהר שלא לבשל דברים הצריכים ניקוי טוב, כגון דברים הנדבקים לסיר, שהרי יצטרך לנקותם לפני כניסת חג הפסח, והרי אסור לנקות כלים לצורך מוצ"ש, כמבואר בסי' שכג. ועוד שיש בעיה על פי כמה פוסקים להכניס בשבת כלים של חמץ לארונות המכורים לגוי.

והוא הדין לאכילת קטניות וכלים שבשלו בהם קטניות, שמותר לאכול אותם ולהשתמש בכלים אלו בשבת זו, אך יזהר שבכניסת החג לא יבשל בהם (וראה בשו"ע אדה"ז סי' תנג סע' ה' שמותר להחזיק קטניות בבית, אך יזהר מאוד שלא יפלו במאכליו, וע"ש דין ביטול ברוב).

אבל כנ"ל, האופן היותר טוב הוא, וגם היותר נוח לרוב האנשים, לאכול מאכלים הכשרים לפסח ובכלים הכשרים לפסח, או בכלים חד פעמיים, שזה עדיף כדי לוודא שלא יבואו הכלים של פסח במגע עם החמץ כלל. והלחם יאכלו בצד ובזהירות בתחילת הסעודה, באותו חדר שבו ימשיכו הסעודה כדי שיהיה במקום הסעודה (אפשר גם לאכלו סמוך לשלחן בהתרחקות קצת וכשהלחם בתוך שקית, ואפשר גם לאכול קודם את הלחם כאשר אין כלום על השלחן, ואחרי שיסיימו יפנו את המפה ואז יסדרו את השלחן עם הכלים והמאכלים לסעודה. ולאכול בחדר אחר, כשרואה ממקום אכילתו את מקום הסעודה, הרי זה בדיעבד ואינו לכתחילה, עי' סי' רעג).

ומומלץ שלא להתעסק הרבה זמן עם החמץ, כדי שלא יבואו לידי פיזור פירורים, אלא מיד בסיום אכילת הכביצה פת, ינקו הכל היטב, וישטפו פיהם וידיהם בכיור שאינו כשר לפסח, כגון בחדר האמבטיה [שטיפת הפה על ידי מברשת שיניים מותרת כאשר המברשת יבשה ללא מים, דאנו מחמירים כהפוסקים שיש בהם סחיטה (אג"מ ח"א, מנח"י ח"ב וח"ג), וכאשר האדם יודע שאינו פסיק רישיה להוצאת דם]. וכל זה לפני זמן איסור האכילה.

ואח"כ יזרקו את שאריות הלחם, וכן את כל הכלים והשקיות פלסטיק שהיה בהם לחם, ישפכו עליהם ולתוכם חומר המבטל את החמץ (אקונומיקה). וכמובן יעשו זאת לפני זמן איסור ההנאה. ואח"כ יאמרו את הנוסח של הביטול "כל חמירא".

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

טו. סדר אכילת החמץ בסעודה

יש מהפוסקים האחרונים שהקשו מהדין דסילוק סעודה, כמבואר במסכת ברכות (דף מא - מג) ובשו"ע (או"ח סי' קעז), שהאוכל לחם פוטר בברכת הלחם את הליפתן (שנאכל עם הפת וטפל לו) ואת המזון (התבשילים), אבל אין זה פוטר מלברך על הקינוחים שהביאו לאחר שסילקו את השלחן של הלחם, שהרי אין זה טפל ללחם ולא נאכל עמו, ולכן יש לברך על הקינוחים ברכה ראשונה ואחרונה, ואח"כ יברך ברכת המזון (והא דהיום נוהגים לברך על הקינוחים רק ברכה ראשונה ולא אחרונה, הוא משום שבאופן האכילה שלנו אין סילוק שלחן, ולכן אין זה נחשב שפסק לגמרי סעודתו שקבע על הלחם, כ"כ אדה"ז (בסוס"י קעז ובלוח ברכות הנהנין) ללמד זכות על המנהג ושיש להם על מה שיסמוכו, ומשמע דסומך על זה להלכה).

והמג"א (בסי' קעז סק"א) הסתפק לומר דהוא הדין גם אם האדם קבע סעודתו על הלחם רק כדי שלא יצטרך לברך ברכות על מאכלים שונים, אבל אין בדעתו לאכול יותר לחם ממה שנצרך עבור הברכה, וכן אם משך ידו מהלחם וגמר בדעתו שלא לאכול עוד לחם במשך הסעודה מכל סיבה שהיא [כן ביאר הערוה"ש את דעת המג"א, וכן ביארו עוד כמה אחרונים], שיש להסתפק שמא כל מה שבא אחריו אינו נחשב מהסעודה שקבע על הלחם, וצריך לברך על כל דבר ברכה ראשונה ואחרונה. וכ"פ אדה"ז (שם ס"א) כדברי המג"א, וכן פסקו עוד כמה פוסקים.

ולכן הרבה אחרונים ומלקטים הסתפקו גם בנידון דידן, שהרי כאשר אוכל את הלחם הרי זה על דעת שלא לאכול עוד במשך הסעודה, וכל שכן בסעודת הבוקר אם אחרי שאכל וביער הגיע זמן איסור האכילה וממשיך את סעודתו תוך זמן זה, שאז בודאי אין בדעתו כלל לאכול עוד לחם, וא"כ יש להסתפק ע"פ המג"א ואדה"ז ושאר הפוסקים הנ"ל, דנכנסים כאן לספק ברכות, שמא יצטרך לברך על כל המאכלים שיאכל עכשיו בהמשך הסעודה ברכה ראשונה וברכה אחרונה (שכאן הרי יש סילוק ודאי וברור, וא"כ גם ברכה אחרונה יצטרך לברך).

והציעו כמה פוסקים שיעשה סעודתו מספיק מוקדם כדי שיאכל עוד פעם קצת לחם בסוף הסעודה, שבזה אין את הספק האמור, כמו שמבואר בסוגיא הנ"ל ובשו"ע שם שכל המאכלים שיש עמהם לחם, אף שאינם נאכלים עם הלחם, אלא שאוכל באמצע אכילתם לחם הרי הם טפלים לו. לכן גם בנידו"ד הציעו שיאכל עוד קצת לחם בסוף הסעודה, ואח"כ יבער.

ובשו"ת חשב האפוד (ח"א) הציע דבר אחר, שאחרי שאכל כביצה של לחם יברך מיד ברכת המזון, ואז יסעוד סעודתו בלי לחם.

ומלבד שדברים אלו קשה לעשותם, שהרי כולם לחוצים מאוד על אפשרות של פיזור פירורי חמץ בבית, ואחרי שאכלו בתחילת הסעודה אינם רוצים להיכנס לחשש זה פעם נוספת על ידי אכילה נוספת של חמץ. וגם דברי החשב האפוד קשים קצת, שהרי בזה אינו מקיים כלל סעודת שבת מתוך עונג, שצריך לאכול תבשילים טובים בתוך הסעודה כמבואר בגמ'. הרי גם בשורש הדבר יש לבאר אחרת, וכדלהלן.

הנה, במחילת כבוד תורתם, לענ"ד אין לחשש הנ"ל מקום כלל בנידו"ד, שהרי יש לדייק בדברי אדה"ז שהבין את ספקו של המג"א הנ"ל שאין מדובר באופן כזה שאכל לחם מרצון ומשך ידו וגמר בדעתו שלא לאכול עוד לחם, אלא הבין שהמג"א מיירי אך ורק באופן שרוצה לאכול לחם רק כדי לפטור את כל ברכות המאכלים שלפניו בסעודה, ולא שברצונו באמת לאכול לחם [ודלא כביאור הערוה"ש ועוד אחרונים]. וא"כ לפי זה יוצא, שאם אוכל לחם ברצונו, הרי בזה לא נאמר ספקו של המג"א, וגם אם יגמור בדעתו אח"כ שלא לאכול עוד לחם, מ"מ עדיין כל המאכלים נפטרים על ידי הלחם כדין סעודה. ואף אם יסלקו את הלחם או שיגיע זמן איסורו, הרי אין זה סילוק גמור ושינוי מקום, וסומכים להלכה על הלימוד זכות שכתב אדה"ז (כנ"ל) על הנהוג שלא לברך ברכות אחרונות על הקינוחים משום שאנו אוכלים על אותו שלחן ואין מסלקין אותו, ולכן נחשב כהמשך הסעודה שעל הלחם.

ועוד, שהרי המג"א (שם) מסיים דבריו שמחמת הספק יברך על הליפתן ולא על הפת, אבל בשבת ויו"ט יברך על הפת ולא עליהם, וכ"כ אדה"ז בסוף הסעיף על פי המג"א. והיינו טעמא משום דבשבת שיש חיוב של סעודה, הרי

Michael Chlomo Abichid

Rav kehilat Habdad a Ramat Beth Shemesh, Israel

Rosh Kolel et Dayan

מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה
דיין באה"ק ובחו"ל

בוודאי יש לומר שברצונו אוכל את הלחם, ולא רק כדי לפטור את הליפתן, וא"כ ודאי שהוא העיקר ויש לברך עליו ופוטר את הליפתן שהוא טפל לו [וכן ביאר המחצית השקל את כוונת המג"א שם, ע"ש].

ועוד יש לומר, שאדה"ז כתב בקו"א (שם סק"ב) לבאר שספקו של המג"א קאי רק על הליפתן, היינו הדברים שבאים מחמת הפת ומלווים אותו ונאכלים עמו, שהם נפטרים בברכתו של הלחם מטעם שבאו מחמתו, מדין עיקר וטפל, ולכן יש להסתפק כאשר אין ברצונו לאכול לחם אלא רק להיפטר מהברכות שלהם, שהרי באופן זה אינם באים מחמת הפת אלא מחמת עצמם, ואינם טפלים לו, ומתבטל דין עיקר וטפל, ולכן יש להסתפק שמא יש לברך עליהם בפני עצמם. משא"כ במזון עצמו, היינו מיני תבשילים הבאים מחמת הסעודה, שהם עצמם הסעודה שבאים להשביע, בזה אין ספק, שהרי הלחם הוא ראש לכל מילי סעודה, וא"כ אף שאין ברצונו לאכול עוד לחם, מ"מ על ידי ברכת הלחם ודאי נפטרים גם שאר מיני מזון הבאים מחמת הסעודה, כי אין זה מדין עיקר וטפל, אלא מדין סעודה, שהלחם הוא ראש הסעודה. ולכן גם במקרה שבירך על הלחם אך ורק בשביל לפטור את כל הברכות, אין להסתפק כלל לגבי המזון, היינו שאר התבשילים שאינם נאכלים בעיקרם עם הפת ביחד.

ועוד, דמה יעשה מי שאכל לחם מרצון, והיה לו לחם מועט, ונגמר הלחם בתחילת הסעודה?! הרי לא ראינו כלל בפוסקים התייחסות למצב כזה, שיצטרך לברך שוב על כל המאכלים.

ויוצא מכל הנ"ל, דשיטתו של אדה"ז ע"פ הבנתו בדעת המג"א, שבמקרה שאכל לחם לרצון, אף שגמר בדעתו שלא לאכול עוד לחם, או שנגמר לו הלחם, הרי עדיין כל מה שבא מחמת הלחם וטפל לו נפטר בברכתו של הלחם בתחילה, ואין צריך לברך עליו מחדש. ובשבת ויו"ט הרי הוא תמיד מרצון. וכל שכן שתבשילים שאינם באים ללפת את הפת אלא לעיקר הסעודה נפטרים על ידי ברכת הפת, בין שאכל הלחם לרצון ובין שלא אכלו לרצון אלא כדי לפטור הברכות בלבד, שהרי הפת הוא ראש הסעודה ופוטר כל דבר שבא לסעודה ולמזון.

ולפי כל זה, **גם בנידו"ד, יש לומר שאין חשש כלל לסיים את אכילת הפת בתחילת הסעודה, ולהמשיך הסעודה ללא פת כלל, ואפילו לאחר זמן איסור אכילת חמץ, ולא יצטרכו כלל לברך על כל שאר המאכלים שבסעודה, אלא על הקינוח בלבד** (ברכה ראשונה בלבד). והוא משום שיש לנו בנידו"ד את כל הצדדים הנ"ל למעליותא, היינו שהוא אוכל הפת לרצון, והוא שבת, שלכן יש לומר שבודאי שהוא לרצון, וכהכרעת המג"א עצמו ואדה"ז, וגם בחלק גדול מהמאכלים יש לומר שהם מיני מזון ולא מיני ליפתן. כן נראה ברור לענ"ד.